

**СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ ДЕКОРАТИВНИХ КВІТІВ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АСОЦІАТИВНИХ УЯВЛЕНЬ**

У статті досліджено флороконцепти через призму асоціативних уявлень, виявлено семіотичне навантаження назв декоративних квітів, окреслено поняття “концепт”, “флороконцепт”, “символ”, визначено психолінгвістичний аспект символіки квітів.

Ключові слова: лінгвістичний асоціативний експеримент, флороконцепти, символіка квітів.

This article explores floroconcepts through the prism of associative ideas, finds semiotic load of names of ornamental flowers, outlines the items of “concept”, “floroconcept”, “symbol”, determines the psycholinguistic aspect of flowers symbolism.

Key words: *linguistic associative experiment, floroconcepts, symbolism of flowers.*

У лінгвістиці до понять “асоціація”, “асоціативність” науковці підходять з погляду функціонування елементів мови, їх відношень та зв’язків у мовній системі й визначають як об’єднання мовних одиниць за формальною або логіко-семантичною ознакою. Формування й способи вираження асоціацій мотивуються належністю індивідуума до певного етнокультурного об’єднання. Акумуляючи досвід народу, мовець пропускає його крізь призму суб’єктивного сприйняття. Тому будь-який асоціативний процес має суб’єктивний характер, в основі якого лежить об’єктивна дійсність. Механізм формування мовних асоціацій досить складний і допоки не існує одностайного погляду на питання про чинники, що домінують у процесі вироблення асоціативних зв’язків між словами.

У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених чимало уваги приділялося проблемам визначення механізмів виникнення асоціацій, їх типології. Вихідні положення систем лінгвістичного асоціативного аналізу висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних учених: теоретичні розробки Ю. Лотмана, експериментальні дослідження Г. Мартиновича, О. Палкіна, О. Горошко. Метою нашого дослідження є спроба з’ясувати специфіку асоціацій назв квітів через призму асоціативних уявлень.

Асоціація є динамічним тимчасовим нервовим зв’язком між двома та більше психічними явищами (почуттями, уявленнями, відчуттями, думками, образами тощо), а також їх позначенням у мові, що утворюється за певних умов на підставі умовного рефлексу суб’єктивного реагування на відповідні стимули. Сукупність асоціацій створює асоціативне поле – сукупність асоціатів, реакцій на слово-стимул, виявлених шляхом асоціативного експерименту. Асоціативне поле має ядро (найбільш частотні реакції) та периферію (одиночні реакції). Дослідники розрізняють індивідуальні й колективні асоціативні поля. Друге встановлюється при узагальненні й обробці результатів експерименту та має назву “асоціативна норма” [1, с. 25].

Терехова Д.І. подає такі різновиди асоціативного експерименту:

- вільний асоціативний експеримент (реципієнтам не ставиться ніяких обмежень на реакції-стимули);
- направлений асоціативний експеримент (реципієнту пропонується давати асоціації визначеного граматичного чи семантичного класу (наприклад, дібрати прикметник до іменника);
- ланцюговий асоціативний експеримент (реципієнтам пропонується реагувати на стимул кількома асоціаціями – наприклад, протягом 20 секунд дати 10 асоціацій) [6, с. 130].

Асоціативний експеримент є найбільш досконалою технікою психолінгвістичного аналізу семантики. Його сутність полягає у тому, що реципієнтам надається перелік слів, на які пропонується висловити асоціації, що виникли у зв'язку з цими словами. У свідомості носіїв мови існують стійкі асоціації, пов'язані з тією чи іншою квіткою. Наприклад, образ троянди багатозначний, тому й символіка її відповідно має широкий спектр значень. Вона є символом краси, досконалості, радості, любові, блаженства, гордості, мудрості, тиші, таємниці. З нею зв'язуються образи містичного центру, серця, раю, коханої, Венери, красуні, католицької церкви, Богоматері. Переважно троянда виступає як символ любові й радості (хоча, одночасно в ряді традицій вона стала квіткою жалоби та пов'язувалася з підземним царством). Важливу роль у символіці троянди грає її колір, форма та кількість пелюсток.

Проведено асоціативний експеримент, результати якого наведено у таблиці.

Лексико-семантична група зі значенням	Мікрогрупи
“Троянда”	1) почуття кохання – 56,7 %; 2) почуття пристрасті – 23,2%; 3) зовнішні характеристики квітки (краса, вишуканість) – 5,1%; 4) негативні емоції – 4%; 5) особисті асоціації (шовк, кров, серце) – 11%.
“Тюльпан”	1) весна – 54,5 %; 2) Голландія – 45,5 %.
“Айстра”	1) школа – 30,5 %; 2) осінь – 29,9 %; 3) мир – 10,5 %; 4) особисті асоціації – 20,9%; 5) негативні емоції – 9,1 %.
“Гладіолус”	1) чоловік – 33,5%; 2) вишуканість – 16,9%; 3) меч – 26%; 4) видовжена форма – 10%; 5) особисті асоціації – 13,6%.
“Маргаритка”	1) невинність – 30,6%; 2) молодість – 25,9%; 3) ім'я – 11,7 %; 4) простота – 14,9%; 5) негативні емоції – 6,1%; 6) особисті асоціації – 10,8%.
“Незабудка”	1) небо – 44%; 2) пам'ять – 36,6%; 3) ніжність – 6%; 4) кохання – 12,2 %; 5) особисті асоціації – 1,2%.
“Ромашка”	1) польова квітка – 33,7%; 2) гадання – 34,6%; 3) сонце – 30 %; 4) особисті асоціації – 1,7%.
“Лілія”	1) краса – 34,7%; 2) спокій – 22,8%; 3) невинність – 32,4; 4) чистота – 10,1%.
“Бузок”	1) весна – 45,9%; 2) фіолетовий колір квітки – 35,5 %; 3) свіжість – 18%;

	4) особисті асоціації – 0,6%.
“Пролісок”	1) весна – 39 %; 2) сніг – 33,6 %; 3) надія – 26,1 %; 4) особисті асоціації – 1,3 %.
“Орхідея”	1) екзотика – 35,4 % 2) оригінальна – 27,9 % 3) вишуканість – 30 % 4) особисті асоціації – 6,7 %

Система знань, набутих як особисто, так і внаслідок навчання, утримується в довгостроковій пам'яті людини за допомогою ментальних прообразів або концептів. Концепт – це стійка мовна ідея, що має традиційне вираження; це змістова сторона словесного знаку, за якою стоїть поняття, що відноситься до розумової, духовної чи матеріальної сфери існування людини та закріплена в суспільному досвіді народу та має історичне коріння, соціально й суб'єктивно осмислене та, через рівень такого осмислення, співвідносне з іншими поняттями, що найбільше з ним пов'язані або в більшості випадків протиставлені [5, с.292-296].

Флористичні концепти належать до найраніше сформованого шару свідомості людей і посідають одне з основних місць в українській духовності. Вони, пов'язані з національною ментальністю, включають ціннісні, образні компоненти, інформацію про нереальні світи, метафоричні знання, асоціації, символи, конотації, корелюють із психічними функціями, як-от: відчуття, почуття, образи, інтуїція. У свідомості окремої особистості концепт може мати індивідуальні відмінні елементи. Флористичні концепти мають ядро-периферійну структуру. Ключову частину ядра займає інформація про денотативне значення, утворення переносних значень, що можуть у подальшому слугувати базою появи національно зумовлених символів.

У лінгвістичній площині символ розглядається як одиниця вторинної номінації, що визначається такими характерними рисами, як: знаковий характер, образність, зумовленість екстралінгвальними факторами, культурно-національною маркованістю, умотивованістю, іманентною багатозначністю, стійкістю й відтворюваністю, архетиповістю, зв'язаністю з міфом і ритуалом, що свідчать, по-перше, про давність походження символів, а по-друге, про прояв міфологічного мислення в сучасної людини. Семантична структура символічного значення складається з макро- й мікрокомпонентів, які підлягають трансформаціям у процесі набуття словом символічних функцій.

Наділення певних квітів різноманітними символічними значеннями відбулося ще в часи становлення міфологічної свідомості. Люди здавна захоплювалися квітами, які для них були та залишаються ідеалами прекрасного, втіленням життя та смерті, кохання та ненависті, тендітності та жорстокості. Символічне значення сполучення назви квітки із назвою кольору ґрунтується на символічній семантиці кольоропозначення. Символічне значення назви певної квітки зумовлюється доволі часто не стільки внутрішніми характеристиками символу, існуванням певного семантичного зв'язку між квіткою та іншими реаліями, наявністю строго визначеною асоціативного поля, скільки існуванням різноманітних екстралінгвальних чинників та факторів, пов'язаних із квіткою. Символічне значення, що притаманне назві певної квітки може ґрунтуватися й на внутрішніх ознаках самого слова-назви.

Слово “квітка” в сучасній українській мові є багатозначним. У лінгвістиці поняття “квітка” асоціюють перш за все з іменником, його семантикою та граматику. Словникові тлумачення представляють основні семантичні ознаки, характеризують квітку з предметно-понятійної боку, однак ці ознаки не представляють повного набору сем у психологічно реальному значенні. Багато ознак реально функціонуючого значення в лексикографічному значенні не відображені та, навпаки, деякі ознаки, увійшли до лексикографічного опису, виявляються незначущими для свідомості носіїв мови.

Мова має силу поділяти досвід на теоретично окремі елементи та здійснювати поступовий перехід потенційних значень в реальні, що й дозволяє людським істотам переступати межі індивідуального досвіду та долучатися до більш загальноприйнятого розуміння навколишнього світу. Це розуміння утворює культуру, яка не може бути адекватно визначена за допомогою опису лише тих найбільш характерних стереотипів суспільної поведінки, які доступні безпосередньому спостереженню. Етнокультурний контекст виявляється в процесі культурно-національного аналізу символу, яка виражається через емоційно-оцінні й експресивні потенції. Квіти пов'язані з різними урочистими подіями (народження, побачення, весілля, іменини, концерт, зустріч, похорон тощо), в яких використовуються як подарунок, приємний знак уваги. Суттєвими для культури виявляються деякі мовні ознаки концепту: “краса”, “аромат”, “форма”, “колір” – збагачується новими сенсами в культурному осмисленні.

Отже, сутність і природа символіки квітів своїм концептуальним змістом відбивають різноманітні сторони життя людей, їх бачення дійсності та образного осмислення. У результаті лінгвістичного асоціативного експерименту доведено, що асоціативні уявлення про декоративні квіти є результатом сприйняття та переосмислення індивідуумом об'єктивної дійсності через призму життєвого, культурного й соціального досвіду, належності до певної етнічної групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. – М.: Издательская группа “РА – Каравелла”, 2001. – 316 с.
2. Голубовська І.О. Національно-мовна картина світу в її лексичній іпостасі // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: “Прайм-М”, 2002. – С. 92-98.
3. Голубовська І.О. Мова і культура в їх взаємодії та взаємовпливі // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наук. праць. – К., 2004. – Вип. 11, кн. 1. – С. 105-110.
4. Комар О. Мовне вираження та символіка етнокультурних стереотипів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”: Збірник наукових праць. Випуск VI. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С.323-325.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К., 2008. – 712с.
6. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів: Психолінгвістичний аспект. – К.: КДЛУ, 2000. – 244 с.
7. Фрумкина Р.М. Концепт, категория, прототип // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. – 1992. – № 4. – С. 2-7.